

УДК 338.631(477)

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-5-5>**Чуб А.В.***докторант**Закладу вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6900-4865>**Chub Anton***Doctoral Student**Higher Educational Institution «Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University»***СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ****CURRENT STATE AND TRENDS OF DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL COMPLEX OF UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

Метою статті є аналіз сучасного стану агропромислового комплексу України, виявлення тенденцій розвитку й оцінка галузі рослинництва і тваринництва, дослідження товарної структури зовнішньої торгівлі, розроблення механізму розвитку агропромислового комплексу України на перспективу. Аналіз показників розвитку галузі рослинництва показав, що галузь поступово розвивається, аграрний експорт щороку приносить близько 40% усіх валютних надходжень у країну. Головними проблемами занепаду галузі тваринництва є: незбалансованість розвитку агропромислового комплексу України, тобто за темпами розвитку тваринництво відстає від рослинництва; низький рівень товарного виробництва та низька інвестиційна привабливість; недостатній рівень споживання через безгрошів'я населення; відсутність фінансів та державної підтримки для втілення інновацій та новітніх технологій; відсутність інвестицій в основні та оборотні засоби, а також у племінні та генетичні ресурси; високий рівень затрат і працемісткості; тривалий цикл виробництва.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, сільське господарство, рослинництво, тваринництво, зовнішня торгівля, додана вартість, економічне зростання, державне партнерство.

АННОТАЦІЯ

Целью статьи является анализ современного состояния агропромышленного комплекса Украины, выявление тенденций развития и оценка отрасли растениеводства и животноводства, исследование товарной структуры внешней торговли, разработка механизма развития агропромышленного комплекса Украины на перспективу. Анализ развития отрасли растениеводства показал, что отрасль постепенно развивается, аграрный экспорт ежегодно приносит около 40% всех валютных поступлений в страну. Главными проблемами упадка отрасли животноводства являются: несбалансированность развития агропромышленного комплекса Украины, то есть по темпам роста животноводство отстает от растениеводства; низкий уровень товарного производства и низкая инвестиционная привлекательность; недостаточный уровень потребления из-за беднежи населения; отсутствие финансов и государственной поддержки для реализации инноваций и новейших технологий; отсутствие инвестиций в основные и оборотные средства, а также в племенные и генетические ресурсы; высокий уровень затрат и трудоемкости; длительный цикл производства.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, сельское хозяйство, растениеводство, животноводство, внешняя торговля, добавленная стоимость, экономический рост, государственное партнерство.

ANNOTATION

The purpose of the article is to analyze the current state of the agro-industrial complex of Ukraine, identify development trends and assess the crop and livestock industry, study the commodity structure of foreign trade, develop a mechanism for the development of the agro-industrial complex of Ukraine in the future. The agro-industrial complex of Ukraine is an important industry, which, in turn, is a set of several interrelated industries aimed at processing raw materials and production of agricultural products. Analysis of crop development indicators from 2014 to 2020 showed that the industry is gradually but steadily developing despite, after the start of quarantine, the introduction of strict restrictions, which were unfavorable not only for market participants but also for the state budget, because agricultural exports annually brings about 40% of all foreign exchange earnings to the country. The analysis of livestock development indicators showed that from 2014 to 2020 there was a sharp decline in the number of farm animals, production of basic products other than meat (in slaughter weight) also decreased in all respects for both milk and eggs. In terms of volume, milk production has reached an all-time low. With a lack of money and a reduction in livestock, there is a very low average annual growth rate of production – for 10 years at 0.4%. The main problems of the decline of the livestock industry are: imbalance in the development of the agro-industrial complex of Ukraine, ie the pace of development of livestock lags behind crop production; low level of commodity production and low investment attractiveness; insufficient level of consumption due to lack of money of the population; lack of finances and state support for the implementation of innovations and new technologies; lack of investment in fixed and current assets, as well as in breeding and genetic resources; high level of costs and labor intensity; long production cycle. The mechanism of development of agro-industrial complex of Ukraine according to the model «Common agro-industrial policy» with the support of the state, ie state partnership is offered. products at affordable prices, organization of producers' incomes, development of small and medium business, social and economic stability, etc.

Key words: agro-industrial complex, agriculture, crop production, animal husbandry, foreign trade, value added, economic growth, state partnership.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Починаючи з 2014 р. Україна стала більше освоювати європейський ринок, піддалася великій кількості реформ та втратила одного з найбільших торговельних партнерів, що призвело до переорієнтування зовнішньо-

торговельних потоків, зокрема в сільськогосподарському секторі [1]. Жорстка конкуренція на світових продовольчих ринках, сформована під впливом процесів глобалізації, спонукає до пошуку нових шляхів розвитку аграрної сфери для виробництва якісної та конкурентоспроможної продукції [2]. Сучасні глобалізаційні процеси вимагають нових підходів до організації виробництва в аграрній сфері, дають потужний поштовх для розвитку українських виробників сільськогосподарської продукції та можливість вийти на світові ринки продовольства [3].

Сільське господарство вже декілька років є основною галуззю української економіки, яка забезпечує понад 40% виручки від експорту. Україна вже є країною, яка забезпечує продовольчу безпеку світу, і подальше завдання – це тримати і надалі цей курс.

Сільське господарство не може створювати власну інфраструктуру (ні фізичну, ні інтелектуальну), що є дорогим, зокрема для сільських територій з їх територіальним масштабом. Недостатньо продумана державна аграрна політика без урахування регіональних та інституційних особливостей агропромислового комплексу призводить до зменшення виробництва, збитковості сільськогосподарських підприємств, а це призводить до соціальної напруги в суспільстві. Тому постійний аналіз стану, проблем та перспектив розвитку агропромислового комплексу для здійснення прогнозів та формування висновків є дуже важливим, адже для вдалого розвитку агропромислового комплексу та національної економіки у цілому потрібно проаналізувати динаміку аграрної галузі, визначити проблеми та подальші перспективи її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питанням стратегії розвитку агропромислового комплексу, конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках присвячено праці О. Боднар, І. Гончаренко, В. Гавриша, О. Стахорського, В. Яценко та ін. Дослідження щодо визначення проблем та перспектив розвитку формування експортного потенціалу АПК України висвітлено у наукових працях таких учених, як І. Маркіна, А. Даниленко, А. Міщенко, М. Денисенко, О. Головачова та ін. Питання стану інфраструктури аграрного ринку та його вплив на загальний розвиток АПК, питання експортного потенціалу виробників сільськогосподарської продукції та можливі наслідки для експорту українського АПК у контексті різних напрямів зовнішньої політики держави досліджували О. Головачова, А. Даниленко та ін. Джерело: згруповано автором з використанням [4]

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значний науковий доробок, необхідно проводити постійний аналіз стану, проблем та перспектив розвитку агропромислового комплексу для формування переліку пріоритетних заходів, які під впливом змін у державній політиці, змін глобалізаційних та інтеграційних процесів швидко змінюються. Це й зумовило вибір теми дослідження, її практичну значимість.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасного стану агропромислового комплексу України, виявлення й оцінка основних тенденцій його розвитку, дослідження сучасного стану агропромислового комплексу та розроблення практичних рекомендації щодо подальшого його розвитку на основі існуючого потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Україна довгий час залишалася аграрною країною, навіть в умовах індустріалізації сучасне сільське господарство залишається залежним від природних чинників із нестабільними врожайми. Технологічна революція у сільському господарстві призвела до створення великого ринку промислового виробництва та передачі капіталу не тільки із сільського господарства у промисловість, де норма прибутку була вищою, а й до міграції населення з сіл до міста.

Агропромисловий комплекс (далі – АПК) є важливою галуззю, сфера якої являє собою сукупність кількох взаємопов'язаних галузей промисловості, спрямованих на переробку сировини і випуск продукції сільгосп походження: сировинні; переробні; ті, які забезпечують АПК сільськогосподарською технікою; ті, які забезпечують АПК добривами, отрутохімікатами та іншими

Рис. 1. Склад АПК України

ресурсами; транспортно-логістичні підприємства, які відповідають за постачання продукції (рис. 1).

Агропромисловий комплекс України – це сукупність галузей національної економіки, що охоплює сільське, рибне господарство, харчову промисловість, їх матеріально технічне та фінансове забезпечення [5]. Показники спеціалізації України у сфері АПК показують переваги продукції рослинництва (табл. 1 та 2). Усі дані дослідження наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Із таблиці 1 можна побачити, що з 2014 по 2020 р. площі збирання зернових і зернобобових, сояшнику зросли, а площі збирання цукрового буряку, плодівих і ягідних, навпаки, зменшилися. Щодо площі збирання картоплі та овочевих культур, то вони майже не змінювалися за 2014–2020 рр. Валовий збір зернових та овочевих культур в Україні за 2014–2020 рр. майже не змінився, хоча і збільшився, що не можна казати про валовий збір за цей період цукрового буряку, який зменшився з 15 734 тис т до 9 150 тис т, та картоплі, де відбулося зменшення з 23 693 тис т до 20 838 тис т. Флагманом у збільшенні валового збору залишається сояшник: збільшення з 10 134 тис т до 13 110 тис т. Водночас можна спостерігати падіння показни-

ків урожайності цукрового буряку з 477 ц до 416 ц з 1 га, картоплі – з 176 ц до 157 ц з 1 га. За всіма іншими культурами показники врожайності більш-менш були стабільними.

Від початку карантину в Україні запровадили жорсткі обмеження щодо експорту зернових, однак з огляду на те, що внутрішнє споживання зернових становить близько 30%, таке рішення є невигідним не лише для представників ринку, а й для держбюджету, бо аграрний експорт щороку приносить близько 40% усіх валютних надходжень у країну [7].

Із таблиці 2 можна побачити, що з 2014 по 2020 р. відбулося різке падіння кількості сільськогосподарських тварин, а саме: ВРХ – з 4 534 тис голів до 2 874 тис голів; свиней – із 7 922,2 тис голів до 5 876,2 тис голів; овець та кіз – із 1 735,2 тис голів до 1 140,4 тис голів; птиці – з 230,3 млн голів до 200,7 млн голів. Виробництво основних видів продукції тваринництва за цей період, окрім м'яса (у забійній масі), теж скоротилося за всіма показниками – і по молоку, і по яйцях. За обсягами виробництво молока досягло історичного мінімуму.

В умовах безгрошів'я та зменшення поголів'я спостерігається дуже низький середньорічний темп зростання виробництва за 10 років – 0,4%. Для порівняння: у рослинництві темп зростання становить 4,8%. До того ж темпи надхо-

Таблиця 1

Динаміка розвитку галузі рослинництва

Роки	Показники					
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	сояшник	картопля	культури овочеві	культури плодів та ягідні
Уточнена посівна площа сільськогосподарських культур, тис га						
2014	14801	331	5257	1348	467	239
2015	14739	237	5105	1291	446	235
2016	14401	292	6073	1312	447	224
2017	14624	316	6034	1323	445	226
2018	14839	276	6117	1319	439	228
2019	15318	222	5928	1309	452	225
2020	15392	220	6457	1325	464	219
Обсяг виробництва (валовий збір) сільськогосподарських культур, тис т						
2014	63859	15734	10134	23693	9638	1999
2015	60126	10331	11181	20839	9214	2153
2016	66088	14011	13627	21750	9415	2007
2017	61917	14882	12236	22208	9286	2048
2018	70057	13968	14165	22504	9440	2571
2019	75143	10205	15254	20269	9688	2119
2020	64933	9150	13110	20838	9653	2024
Урожайність сільськогосподарських культур, ц з 1 га зібраної площі						
2014	43,7	477	19,4	176	208	95,2
2015	41,1	436	21,6	161	206	104,5
2016	46,1	482	22,4	166	211	101,9
2017	42,5	475	20,2	168	208	103,1
2018	47,4	509	23,0	171	214	128,4
2019	49,1	461	25,6	155	214	108,1
2020	42,5	416	20,2	157	207	105,6

Джерело: згруповано автором з використанням [6]

Таблиця 2

Динаміка розвитку галузі тваринництва на початок року

Роки	Кількість сільськогосподарських тварин на 1 січня, тис голів				
	велика рогата худоба		свині	вівці та кози	птиця, млн. голів
	усього	у т. ч. корови			
1	2	3	4	5	6
2014	4534,0	2508,8	7922,2	1735,2	230,3
2015	3884,0	2262,7	7350,7	1371,1	213,3
2016	3750,3	2166,6	7079,0	1325,3	204,0
2017	3682,3	2108,9	6669,1	1314,8	201,7
2018	3530,8	2017,8	6109,9	1309,3	204,8
2019	3332,9	1919,4	6025,3	1268,6	211,7
2020	3092,0	1788,5	5727,4	1204,5	220,5
2021	2874,0	1673,0	5876,2	1140,4	200,7

(Продовження таблиці 2)

Роки	Виробництво основних видів продукції тваринництва			
	м'ясо (у забійній масі), тис т	молоко, тис т	яйця, млн шт	вовна, т
7	8	9	10	11
2014	2359,6	11132,8	19587,3	2602
2015	2322,6	10615,4	16782,9	2270
2016	2323,6	10381,5	15100,4	2072
2017	2318,2	10280,5	15505,8	1967
2018	2354,9	10064,0	16132,0	1908
2019	2492,4	9663,2	16677,5	1734
2020	2477,5	9263,6	16167,2	1573

Джерело: згруповано автором з використанням [6]

дження капітальних інвестицій у сільському, лісовому та рибному господарстві зменшилися на 10%, окремо надходження у тваринництво зменшилися більше ніж на 10% [7].

Для розвитку і процвітання та конкурентоспроможності АПК України необхідно передусім відновити галузь тваринництва, яке відіграє важливу роль у підвищенні життєвого рівня населення і розв'язанні соціально-економічних проблем.

Нині держави європейських країн, взаємодіючи з багатьма суб'єктами господарювання, розробляють досконалу державну політику з метою спрямування її на ефективне розв'язання утворених суспільних проблем, особливо тих із них, котрі стосуються галузі тваринництва й піддаються безпосередньому впливу приватних структур і громадян, що переслідують свої цілі та особисті інтереси стосовно виробництва конкурентоздатної тваринницької продукції [8].

За історію незалежності Україна неодноразово розробляла та вводила стратегії та плани розвитку тваринництва, проте більшість із них не досягла своїх поставлених цілей через низку суб'єктивних та об'єктивних причин. Галузь потребує єдиної, системної та незмінної стратегії державної підтримки. Державі необхідно продовжувати вдосконалення механізму розподілу бюджетних коштів для надання дотацій тваринництву та стабільно здійснювати фінансування напрямів державної стратегічної політики. За час проведення активних державних заходів підтримки тваринництва з 2015 по 2020 р. не

змінилося головне – за низької купівельної спроможності населення ціни на тваринницьку продукцію зростають, а поголів'я ВРХ та свиней продовжує щорічно скорочуватися, кожного року ставлячи рекорди з найнижчої кількості за історію незалежності України [9].

На нашу думку, головними проблемами за непаду галузі тваринництва є: незбалансованість розвитку агропромислового комплексу України, тобто за темпами розвитку тваринництво відстає від рослинництва; низький рівень товарного виробництва та низька інвестиційна привабливість; недостатній рівень споживання через безгрошів'я населення; відсутність фінансів та державної підтримки для втілення інновацій та новітніх технологій; відсутність інвестицій в основні та оборотні засоби, а також у племінні та генетичні ресурси; високий рівень затрат і працездатності; тривалий цикл виробництва.

Відзначимо, що державна політика європейських країн має соціальне підґрунтя, де беруть участь численні організації з різним ступенем активності. Державна політика європейських країн розглядається як сукупність механізмів: соціальний механізм, соціальна діяльність, інституціональний процес. Отже, функції спрямовуються на розвиток суспільства, узгодження соціальних інтересів, управління здійсненням суспільних і виробничих процесів та встановлення оптимальних форм політико-державної діяльності [8].

Сьогодні в Україні не так багато галузей, які показують позитивний результат, але сільське господарство саме одна з них, окрім тваринництва. Проаналізувавши дані Держкомстату [6], ми виявили, що в структурі ВВП 2020 р. сільське господарство поступається лише переробній промисловості та займає велику частку в експортних операціях нашої держави. Загалом аграрний сектор є одним з основних напрямів, що формують ВВП та валютний виторг.

Зовнішня торгівля характеризується динамічністю, і зараз в умовах глобалізації вона має ще більший вплив на світовий економічний розвиток. Від початку 2016 р. діє зона вільної торгівлі між Україною та ЄС, що надає можливість стимулювати експорт та імпорт, збільшити обсяг надходження інвестицій та можливості надходження прибутку від реалізації товарів. Загалом нині наша країна має зону вільної торгівлі майже із 45 країнами, і зараз тривають перемовини з Туреччиною та іншими країнами [10; 11]. Товарну структуру зовнішньої торгівлі наведено в табл. 4.

Із таблиці 4 можна побачити, що в 2020 р. в товарній структурі зовнішньої торгівлі продукти рослинного походження становили у відсотках до загального експорту аж 24,2%, тоді як у 2014 р. – 16,2%, що говорить про збільшення експорту сировини з низькою доданою вартістю. В експорті сільськогосподарська продукція поступається лише недорогоцінним металам та виробам із них. Географічну структуру зовнішньої торгівлі товарами наведено в табл. 5.

Проаналізувавши таблицю 5, бачимо, що найбільшим імпортером продукції АПК з України є країни ЄС. Серед продукції, яка найбільше експортується у ці країни, можна виділити

зернові культури та олії рослинного походження. Країнами ЄС, які найбільше імпортують українську аграрну продукцію, є Нідерланди, Іспанія та Німеччина.

Індія у 2020 р. була найбільшим імпортером продукції АПК з України, де сукупний обсяг експорту становив 1,85 млрд дол. США. Наступною країною, куди найбільше експортується українська аграрна продукція, є Єгипет. Найбільшими імпортерами пшениці з України у 2020 р. були: Єгипет (438,3 млн дол. США), Індонезія (327,8 млн дол. США), Бангладеш (308,8 млн дол. США), Індія (257,3 млн дол. США), Туніс (132,3 млн дол. США) та Філіппіни (102,9 млн дол. США). Найбільшими імпортерами жита були такі країни, як Польща (1,1 млн дол. США), Іспанія (0,8 млн дол. США), Бангладеш (0,6 млн дол. США), Індонезія (0,5 млн дол. США) та Білорусь (0,4 млн дол. США). Ячмінь Україна найбільше експортує в Саудівську Аравію (295,2 млн дол. США), Китай (123,9 млн дол. США), Лівію (58,4 тис т), Туреччину (34,4 млн дол. США) та Ізраїль (27,1 млн дол. США). Примітним є те, що частка експорту ячменю до Саудівської Аравії становить 42% сукупного експорту ячменю США. Експортувати ячмінь до Китаю Україна почала лише у 2014 р. – 38,1 млн дол. США, темпи росту експорту ячменю до Китаю становлять 325% [1; 6].

Незважаючи на зростання обсягів торгівлі України з ЄС, частка торгівлі продукцією аграрного сектору з Україною в загальному зовнішньоторговельному обороті країн ЄС залишається вкрай незначною. Основними продуктами українського експорту залишаються зернові та олійні культури, а загальна вартість

Таблиця 4

Товарна структура зовнішньої торгівлі

Назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис дол. США	у % до поперед. року	у % до заг. обсягу	тис дол. США	у % до поперед. року	у % до заг. обсягу
2014 рік						
Усього	53901689,1	86,5	100,0	54428716,9	71,8	100,0
у тому числі						
Живі тварини; продукти тваринного походження	1014473,9	93,7	1,9	1124129,2	60,8	2,1
Продукти рослинного походження	8736139,2	98,7	16,2	2031639,6	77,9	3,7
Жири та олії тваринного або рослинного походження	3822031,8	109,3	7,1	301702,6	74,8	0,6
Готові харчові продукти	3096308,9	88,5	5,7	2601785,3	81,9	4,8
2020 рік						
Усього	49191824,5	98,3	100,0	54336136,7	89,4	100,0
у тому числі						
Живі тварини; продукти тваринного походження	1188164,7	93,0	2,4	1258069,2	117,4	2,3
Продукти рослинного походження	11883238,0	92,0	24,2	1989254,2	110,8	3,7
Жири та олії тваринного або рослинного походження	5746921,7	121,4	11,7	280378,5	110,7	0,5
Готові харчові продукти	3361028,2	104,4	6,8	2970635,4	113,5	5,5

Джерело: згруповано автором з використанням [6]

Таблиця 5

Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами, млн дол. США

Роки	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
Експорт									
2014	53901,7	14882,3	39019,4	17122,1	17002,9	15350,9	5098,2	1372,2	23,5
2015	38127,1	7806,1	30321,0	13248,3	13015,2	12378,9	3803,3	785,6	13,6
2016	36361,7	6031,5	30330,2	13790,1	13496,3	11796,3	3865,1	735,2	18,3
2017	43264,7	6916,4	36348,3	17901,9	17533,4	12967,3	4047,7	1207,9	71,9
2018	47335,0	7025,2	40309,8	20606,0	20157,0	13754,1	4127,0	1620,0	48,6
2019	50054,6	–	–	26739,5	20750,7	16646,1	4971,5	1467,9	59,0
2020	49191,8	–	–	23736,1	18604,9	19699,0	4048,0	1548,9	67,1
Імпорт									
2014	54428,7	17276,9	37151,8	22383,0	21069,1	10848,3	679,9	3021,5	182,2
2015	37516,4	10485,5	27030,9	16665,3	15330,2	7235,8	601,7	2336,6	169,6
2016	39249,8	8565,4	30684,4	18470,2	17140,8	8920,5	553,9	2594,8	120,6
2017	49607,2	11477,9	38129,3	22922,4	20799,4	10679,4	719,0	3615,6	151,4
2018	57187,6	13209,1	43978,5	25370,8	23216,5	13617,3	757,9	4110,6	69,3
2019	60800,2	–	–	38001,9	25012,2	17394,5	819,2	4397,7	116,8
2020	54336,1	–	–	32811,9	23859,7	16390,0	810,3	4239,0	45,8

Джерело: згруповано автором з використанням [6]

усіх імпортованих товарів у переважній більшості перевищує обсяги їх експорту. У цілому географічні й товарні структурні зрушення у зовнішній торгівлі України відображають переорієнтацію експорту та імпорту на більш розвинені ринки, що, з одного боку, розширює потенційні можливості у напрямі збільшення зовнішньоторговельного обороту, а з іншого – веде до підвищення рівня конкуренції, нових процедурних бар'єрів, високих вимог до якості [12]. Але також спостерігається ситуація, коли великі площі сільськогосподарських угідь не використовуються для виробництва продукції. Так, за даними [13], невикористовувана площа сільськогосподарських угідь становить 1,4 млн га, близько 1 млн осіб не обробляють і не здають земельні ділянки в оренду. Як наслідок, не використовуються земельні частки (паї) загальною площею 4,8 млн га, що становить майже 16% від загальної площі таких земель.

Серед основних причин виділяють: 1) економічну – відмова від частини земель із метою оптимізації витрат; 2) інституційну – існування певних труднощів під час покупки або оренди землі, що належить державі. Непрозорість процедури купівлі-продажу землі запускає корупційні механізми [2].

Тобто можна констатувати той факт, що Україна на світовому ринку впевнено нарощує свої позиції щодо експорту сільськогосподарської продукції з низькою доданою вартістю (сировиною). Але зберегти такі результати та поліпшити їх, вийти у лідери в нових товарних сегментах вимагають максимально ефективного використання можливостей, які надає ринок прискореного технологічного розвитку.

Внутрішніми чинниками, які можуть вплинути на збільшення експорту сільськогосподарської продукції, є: продовження диверсифікації

ринків збуту в бік зменшення експорту до країн СНГ та збільшення частки експорту до Азії та Європи; приведення стандартів виробництва продукції до європейських; спрямування коштів державної підтримки аграрного сектору на інвестиції, а не на пільги; розвиток інфраструктури АПК; реформування аграрної освіти в Україні; збільшення експорту продукції з доданою вартістю; спрощення умов виходу українських підприємств на зовнішній ринок; спрощення умов для іноземців для створення переробних підприємств на території України; боротьба з корупцією в АПК, збільшення рівня прозорості ведення аграрного бізнесу в Україні, спрощення податкової системи [14; 15]. Усі переховані заходи дадуть змогу не лише підтримати АПК України, а й досягнути ґрунтовних зрушень, використавши величезний потенціал АПК.

Тенденції розвитку АПК України та завдання щодо подальшого його розвитку наведено в табл. 6.

Із таблиці 6 можна побачити, що для розвитку АПК України вкрай необхідно виконати безліч завдань, які без держави виконати неможливо. Неможливо також не враховувати і той факт, що «світова тенденція сьогодні – це активний розвиток і впровадження передових агротехнологій як нового інструменту державної підтримки розвитку АПК. Зараз у світовій економіці розгортається нова технологічна хвиля, яка характеризуватиметься розвитком робототехніки, біотехнологій, нанотехнологій, систем штучного інтелекту. Посилюється актуальність гнучкої автоматизації виробництва, значно збільшуються обсяги використання відновлюваних джерел енергії, біотехнології стануть основою розвитку АПК. Усе це створює передумови для формування нової структури ринків засобів виробництва та продукції агропромислового комплексу» [1].

Таблиця 6

Тенденції розвитку АПК України та завдання щодо подальшого його розвитку

Галузь	Тенденції	Завдання
АПК України	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низький рівень платоспроможного попиту та постійна тенденція зростання цін. 2. Специфічний механізм формування цін на продукцію та продукти її промислової переробки. 3. Ціновий диспаритет відносин між різними суб'єктами ринку. 4. Збільшення обсягів виробництва та пропозиції продукції з боку агровиробників суспільного сектору та скорочення обсягів виробництва з боку господарств населення. 5. Збільшення питомої ваги на ринку продукції великих агрохолдингів, тобто укрупнення вітчизняного агробізнесу. 6. Високий рівень конкуренції з боку імпортерів. 7. Недосконалий механізм державного регулювання ринку та обмежена фінансовими чинниками підтримка агровиробництва. 8. Тенденції нарощування обсягів імпорту продуктів харчування тваринницького походження. 9. Найявність значної кількості посередників ринку продукції тваринництва та продуктів її промислової переробки. 10. Зростання попиту на екологічно чисту, безпечну й низькокалорійну продукцію та продукти її промислової переробки. 11. Низький рівень кооперації та агропромислової інтеграції між ключовими суб'єктами ринку. 12. Посилення впливу світових тенденцій розвитку ринків продовольства на розвиток вітчизняного ринку. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Досягти високої продуктивності сільськогосподарського виробництва шляхом його модернізації та техніко-технологічного забезпечення. 2. Раціонально й ефективно використовувати виробничі та трудові ресурси. 3. Підвищити рівень життя сільського населення шляхом збільшення його доходів. 4. Сприяти створенню достатньої кількості продовольчих продуктів тваринного походження та стабілізувати ринкову інфраструктуру. 5. Забезпечити процес реалізації споживачам продукції за чітко сформованими й доступними цінами. 6. Мотивувати розвиток малого і середнього бізнесу. 7. Захист вітчизняного товаровиробника сільськогосподарської продукції і виробників, які виробляють продукцію з додатковою вартістю.

Джерело: згруповано автором

Дійсно, сьогодні основним трендом розвитку галузей АПК є цифровізація, а ключовими елементами цифровізації АПК є: цифровізація виробництва – це «розумна» техніка та роботизація сільськогосподарського обладнання (супутники і дрони, системи зрошення і теплиці, геоінформаційні системи тощо); цифрова база – для систем підтримки рішень в АПК (відцифровка карт, баз даних доступних через і т. ін); аналітика і BigData – аналітичні платформи по всіх вертикалях АПК (прогнозування врожайності, прогнозування кліматичних ризиків і т. ін.); цифровізація продажу – можливість прослідкувати продукцію від «фермера до столу» на основі блокчейн, технології Інтернет-торгівлі (електронна комерція, цифровий маркетинг) для реалізації сільськогосподарської продукції. Цифрове обладнання, датчики дають змогу сільгоспвиробнику збирати величезну кількість даних про своє господарство, проводити глибоку аналітику, що дає змогу приймати рішення, розглядаючи цілісно складний комплекс різних виробничих процесів.

У найближчому майбутньому ринково значущими стануть технології агроробототехніки, 3D-друку продуктів харчування, BigData, Інтернету речей, блокчейн, штучного інтелекту, упровадження у виробництво принципів «Індустрії 4.0». «Індустрія 4.0» – це нові технології, нові підходи до виробництва і споживання, яка будуватиметься на зборі даних, їх обробці та використанні для вчинення дій і операцій незалежно від людини [16].

Потрібно зауважити, що «...зараз інновації в АПК переживають вибухове зростання, й у

середньостроковій перспективі саме вони визначатимуть нових лідерів агроринку. За останні роки більше ніж у 10 разів зріс обсяг інновацій у стартапах, що спеціалізуються на нових агротехнологіях. Використання системного, проведеного державного підходу для впровадження нового покоління цифрових та фінансових технологій у сільське господарство повинно стати важливим і перспективним складником стратегії розвитку АПК України» [1].

Таким чином, цифрове («розумне») сільське господарство – це господарство, яке використовує цифрові технології на всіх етапах виробництва сільськогосподарської продукції та управління агропромисловим комплексом: моніторинг стану земель і посівів, аналіз наростання біомаси сільськогосподарських культур, прогнозування врожайності, реалізація сільськогосподарської продукції. Тобто перед українською економікою гостро стоїть завдання пошуку нових джерел росту, одним з яких повинен стати високотехнологічний та глобально-конкурентний агропромисловий комплекс. Просування у цьому напрямі вимагає вдосконалення науково-технічної політики в АПК, підвищення якості методичного, інформаційного та експертно-аналітичного забезпечення відповідних управлінських рішень. Для досягнення цієї мети необхідно збільшити масштаби фінансування аграрної освіти та аграрної науки, яке сьогодні є на недостатньо високому рівні.

На нашу думку, сьогоднішня, вкрай важлива політика держави України повинна бути спрямована на відроджувальні процеси в АПК для сприяння виявленню відмінних рис економіч-

ного й соціального розвитку країни та її регіонів за моделлю «Спільна агропромислова політика» (далі – САП) за підтримки держави, тобто державного партнерства (далі – ДП). Для цього нами пропонується механізм розвитку АПК України за моделлю САП за підтримки ДП (рис. 2).

В основу запропонованого механізму покладено інтеграційний напрям самостійного розвитку регіонів (переваги та економічний потенціал), що особливо актуально у період закінчення реформи «децентралізації». Нині держава бере участь у фінансуванні інвестиційних та інноваційних проектів із метою підвищення конкурентоспроможності регіонів на внутрішньому й зовнішньому ринках. Попри це основні інструменти політики забезпечують вирівнювання доходів і витрат регіонів та надання їм дотацій для ефективного розвитку АПК України. Тобто основне завдання держави України полягає у соціально-ринковому підході до інтенсивного розвитку АПК, а саме – підвищена роль держави в стимулюванні інноваційного розвитку галузі через надання пільг, дотацій, субсидій із наданням одночасної уваги програмам розвитку сільських територій, досягнення оптимального співвідношення різних підгалузей, виробничої спеціалізації.

Можна зробити висновок, що важливою умовою інтенсивного розвитку АПК України є дієвість і ефективність державної підтримки задля забезпечення прибутковості та зниження рівня збитковості галузі.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз розвитку галузі рослинництва з 2014 по 2020 р. показав, що після початку карантину в Україні запровадили жорсткі обмеження, що було невідповідним не лише для представників ринку, а й для держбюджету, бо аграрний експорт щороку приносить близько 40% усіх валютних надходжень у країну

Аналіз розвитку галузі тваринництва показав, що з 2014 по 2020 р. відбулося різке падіння кількості сільськогосподарських тварин, виробництво основних видів продукції, окрім м'яса (у забійній масі), теж скоротилося по всіх показниках – і по молоку, і по яйцям. За обсягами виробництва молока досягло історичного мінімуму. В умовах безгрошів'я та зменшення поголів'я спостерігається дуже низький середньорічний темп зростання виробництва – за 10 років на 0,4%. Головними проблемами занепаду галузі тваринництва є: незбалансованість розвитку агропромислового комплексу України, тобто за темпами розвитку тваринництво

Рис. 2. Механізм розвитку АПК України за моделлю САП за підтримки ДП

Джерело: згруповано автором

відстає від рослинництва; низький рівень товарного виробництва та низька інвестиційна привабливість; недостатній рівень споживання через безгрошів'я населення; відсутність фінансів та державної підтримки для втілення інновацій та новітніх технологій; відсутність інвестицій в основні та оборотні засоби, а також у племінні та генетичні ресурси; високий рівень затрат і працемісткості; тривалий цикл виробництва.

Зовнішня торгівля характеризується динамічністю, і зараз в умовах глобалізації вона має ще більший вплив на світовий економічний розвиток. Із початку 2016 р. діє зона вільної торгівлі між Україною та ЄС, що надає можливість стимулювати експорт та імпорт, збільшити обсяг надходження інвестицій та можливості надходження прибутку від реалізації товарів. Загалом нині наша країна має зону вільної торгівлі майже із 45 країнами, і зараз тривають перемовини з Туреччиною та іншими країнами.

Можна констатувати той факт, що Україна на світовому ринку впевнено нарощує свої позиції щодо експорту сільськогосподарської продукції з низькою доданою вартістю (сировиною). Але зберегти такі результати та поліпшити їх, вийти у лідери в нових товарних сегментах можна, лише максимально ефективного використовуючи можливості, які надає ринок прискореного технологічного розвитку.

Нами запропонований механізм розвитку АПК України за моделлю «Спільна агропромислова політика» за підтримки держави, тобто державного партнерства. В основу запропонованого механізму покладено інтеграційний напрям самостійного розвитку регіонів (переваги та економічний потенціал), що особливо актуально у період закінчення реформи «децентралізації». Як результат – це стабільність продовольчого ринку, виробництво якісної продукції, захист вітчизняних товаровиробників, забезпечення населення високопоживними продуктами за прийнятними цінами, організація доходів виробників, розвиток малого і середнього бізнесу, соціальна та економічна стабільність тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стратегія розвитку АПК України в умовах посилення міжнародної конкуренції / Р. Хірівський та ін. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. 2021. С. 184–191.
2. Чала В.С., Ротко А.О. Вплив економічної глобалізації на експортний потенціал агропромислового комплексу України. *Економічний простір*. 2020. № 163. С. 67–72.
3. Головачова О.С. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури аграрного ринку України. *Бізнес Інформ*. 2013. № 5. С. 178–183.
4. Лемешко Т. Б. Высокие технологии в АПК. URL: <http://elib.timacad.ru/dl/full/r140.pdf/view> (дата звернення: 18.09.2021).
5. Дригола К.В., Вертелецька О.М., Бойко В.В. Агропромисловий комплекс України в контексті виходу на міжнародний ринок. *Економічний простір*. 2019. № 146. С. 5–19.
6. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 17.09.2021).

7. Стан галузей рослинництва та тваринництва у 2015–2020 роках. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/736-stan-galuzi-roslinnitstva-ta-tvarinnitstva-2015-2020-roki> (дата звернення: 17.09.2021).
8. Лаврук О.В. Особливості європейських моделей державної політики у розвитку тваринництва. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 20. С. 45–50.
9. Лисенко Г.П. Пріоритетні напрями державної стратегічної політики розвитку тваринництва в Україні. *Продовольчі ресурси*. 2020. № 14. С. 277–288.
10. Стратегія як центральний елемент стратегічного менеджменту / Р.І. Завадяк та ін. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. С. 154–158.
11. Лемешко Т.Б. Информационные технологии в образовании: учебное пособие. Москва: РГАУ – МСХА, 2012. С. 131.
12. Босак А.О., Мустафасва Л.А. Поточний стан та перспективи розвитку АПК України: пошук нових ринків збуту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 24. Ч. 1. С. 48–54.
13. Тарасенко С.В., Глубока Н.А., Кириченко Д.О. Експортна спеціалізація України: вектори розвитку. *Інтернаука*. 2018. № 9(2). С. 36–41.
14. Барилевич О.М. Стан та проблеми розвитку сільського господарства України. *Молодий вчений*. 2015. № 8. С. 36–39.
15. Даниленко А.С. Організаційно-економічні засади реалізації експортного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*. 2013. № 11. С. 5–10.
16. Содома Р.І., Агрес О.Г., Шматковська Т.В. Діджиталізація платіжних систем. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК*. 2020. № 27. С. 75–82.

REFERENCES:

1. Khirivskiy R., Sodoma R., Kleban O., Ustynovska T. (2021) Strategy of development of the agro-industrial complex of Ukraine in the conditions of strengthening the international competition. *Bulletin of Lviv National Agrarian University*, pp. 184–191.
2. Veronika Chala, Rotko Anna (2020) Economic globalization's influence on the export potential of the agro-industrial complex of Ukraine. *Economic space*, 163, pp. 67–72.
3. Golovachova O.S. (2013) Problems and prospects of development of infrastructure of the agrarian market of Ukraine. *Business inform*, no. 5, pp. 178–183.
4. Lemeshko T.B. High technologies in agriculture. Available at: <http://elib.timacad.ru/dl/full/r140.pdf/view> (accessed 18 September 2021).
5. Dryhola K., Verteletskaya O., Boyko V. (2019) Agro-industrial complex of Ukraine in the context of entering the international market. *Economic Scope*, no. 146, pp. 5–19.
6. State Statistics Committee of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 17 September 2021).
7. The state of crop and livestock industries in 2015–2020. Available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/736-stan-galuzi-roslinnitstva-ta-tvarinnitstva-2015-2020-roki> (accessed 17 September 2021)
8. Lavruk O.V. (2020) Features of European models of state policy in the development of animal husbandry. *Public administration in Ukraine*, vip. 20, pp. 45–50.
9. Lysenko G.P. (2020) Priority directions of the state strategic policy of animal husbandry development in Ukraine. *Food resources*, no. 14, pp. 277–288.

10. Zavadyak R.I., Popovich V.V., Tsitsak L.M., Didovich Y.O., Fedorovich O.A. (2018) Strategy as a central element of strategic management. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*, pp. 154–158.
11. Lemeshko T.B. (2012) Information technologies in education: textbook. Moscow: Publishing house of RSAU – Moscow Agricultural Academy, pp. 131.
12. Bosak A.A. (2019) Current state and prospects of development of agro-industrial complex of Ukraine: search of new markets. *Scientific herald of Uzhhorod national university. Series: International economic relations and world economy*, vol. 24, ch. 1, pp. 48–54.
13. Tarasenko S.V. (2018) Export specialization of Ukraine: vectors of development. *International scientific journal «Internauka»*, no. 9(2), pp. 36–41.
14. Barylovych O.M. (2015) State and problems of agriculture development in Ukraine. *Young scientist*, no. 8, pp. 36–39.
15. Danylenko A.S. (2013) Organizational and economic principles of realization of export potential of agricultural enterprises. *Economics and management of agriculture*, no. 11, pp. 5–10.
16. Sodoma R.I., Agres O.G., Shmatkovskaya T.V. (2020) Digitalization of payment systems. *Bulletin of Lviv National Agrarian University: Economics of AIC*, no. 27, pp. 75–82.